

CITROM ÉS NARANCS

Mindkettőbe beleharaphatunk, s bár mind a két gyümölcs, senkinek se jutna eszébe az előbbinek nyers ízében édes örömet találni. A másiknál ez szinte mindig megeshet.

S mert – részben – ízlésről lesz szó, biztosan helyesen tesszük, ha ilyen óvatosan fogalmazunk. Citrom és Narancs minősítést várunk fényképező olvasóinktól egy-egy olyan budapesti házról, amely rutságáért vagy éppen elegáns-értékes látványáért kiérdemli az egyiket vagy a másikat.

Az ötlet próbált szerzőnké, a belsőépítész *Mezei Gáboré*.

– Szeretem Budapestet – írja – ez a világ egyik legszebb városa. Lehetne. Ha nem volna ennyire rossz állapotban. Ha az a fogalom, hogy „jó karban tartás” mindennapi gyakorlat lenne polgárai körében.

Épületállományunk jelentős része az eklektika korában épült, többségük, ez ma már világosan látható, remekmű. Szerencsénkre a szocializmus rombolási szenvedélyéhez nem volt elég pénz. A hatvanas évek silány modernizmusának sem sikerült a városképet alapjaiban megváltoztatni.

Járom a várost, nézem a házakat, bámulom az átlag-bérházak szépségét, bosszankodom a a betolakodó építmények szellemtelenségén. És játszom a gondolattal: vajon melyik lehet – szerintem – az elmúlt hatvan-hetven esztendő legszebb és legcsínyább háza? Milyen jó volna fotópályázatot hirdetni, hogy megtudjuk.

Ma már mindenki fényképez.

A BUDAPEST fotópályázatot hirdet. Keressék, fedezzék fel, fényképezzék le Budapesten az 1950 után épült legszebb és legrútabb házat. Szempontokat nem adunk. Kinek kinek az ízlésére bízunk, melyiknek adnának Citrom-díjat, melyiknek Narancsot.

Képeiket küldjék el a budapestfolyoirat@summa-artium.hu e-mail címre. Lapunk képszerkesztője, *Sebestyén László* a zsűri vezetője. Tagjai *Mezei Gábor* és a főszerkesztő, *Buza Péter*. A kép kódjával válaszszák a kerület, az utca s házszámot, s küldjék el a fotóval nevüket és postai címüket is.

Havonta egyszer értékeljük a produkciókat, s a fotós nevével a két képet a következő számunkban közreadjuk. A mindenkori győztesek egyéves BUDAPEST előfizetést nyernek.

A BUDAPEST folyóirat lapszámai az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- **Kiadónkban** (Summa Artium Nonprofit Kft., 1054 Budapest, V., Honvéd utca 3., V. emelet 13. Tel.: +36-1 318-3938) munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrássy út 45.)
- **a FUGA Budapesti Építészeti Központban** (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)
- **a Litea Könyvesbolt és teázóban** (Budapest, I., Hess András tér 4.)
- **a Lipták villában** (Budapest, XIV., Hermina út 3.)

TÖRTÉNETEK ILLÉS KÚTJÁRÓL

Lővei Pál

Manapság nem szokás az olvasó latinos műveltségére építeni, *Buza Péter* könyvének főcíme mégis a *Horatius* által megénekelt *Bandusia* forrásra utal. De valóban csak utalásról van szó, a több évtizedes történeti-helytörténeti-topográfiai nyomozás állomását leíró kötet fókuszában egy másik forrás áll, az Üllői út közelében, az Orczy-kert területén található Illés-kútja: a Dunára lejtő, a történelemkönyvekből Rákos mezejeként ismerhető kietlen síkság egyetlen bővíző forrása a középkori, kora újkori Pest külterületén. Ami a kettőt összeköti, az a kristálytisza víz, amely *Horatius* meghihlette, a pesti kút egykori használóit, többek között a város

szerb közösségének körmeneteit pedig a helyszínre vonzotta. *Bandusiaként* egyébként *Fáy András* írta le 1825-ben, amikor azt már az antikvitást felidéző, klasszicista stílusú kútházba foglalva felfedezte.

A kötet szerzője 1985-ben kezdte vizsgálódásait, és gyanítható, hogy a kézirat lezárása, 2016 júliusa sem jelenti munkája befejezését. A tárgyalás íve ennél is tágasabb: a természetföldrajzi környezet, a kút vizét adó szarmata-mészko paplan és a fölötte rétegződött folyami hordalék alkotta, patakok és folyamágak szabdalta síkság bemutatásától a késő középkoron, a 17. század végi eseményeken, a 18–19. század építkezésein, majd a mindent felejteni látszó 20. század első felén át jut el a már említett kezdő évszámhoz.

Művészettörténeti szempontból igencsak fontosak *Buza Péter* nyomozásainak azok az eredményei, amelyek a ferences kolostor és az egyetemi könyvtár korábbi épületeiből, falazataiból származó – ott mindig lapidariumszerűen bemutatott, vagyis történeti emlékként értékelt – több pesti reneszánsz kőfaragvány származási helyét valószínűsítik. Ezek a Mátyás király címerével, nevével jelölt, pompás vörösmárvány faragványok máig a budai várpalota anyagaként szerepelnek a Budapesti Történeti Múzeum kiállításán. Betűfaragásuk klasszikus eleganciája a 15. századi magyarországi reneszánsz epigráfia főművei közé emeli őket.

Lelőhelyeik alapján korábban felvetődött, hogy az *Antonio Bonfini* kortárs híradásából és néhány 16. századi beszámoló említéseiből ismert pesti királyi vadspark maradványai lennének, ennek a város kellős közepére adódó elhelyezkedése azonban semmiképpen nem tűnt reálisnak.

A szerző a józsefvárosi majorok újkori telek- és természeti viszonyait vizsgálva mutatja be, hogy az általa mintegy nyolcvan hektárra becsült egykori vadspark természetesen a városon kívül, mégpedig az Illés-kúttól nem is messze terülhetett el, éppen azon a közel másfél hektárral részben, ahol a terület törökötől való visszafoglalását követően régi romok álltak. Ez utóbbit 1718-ban Pest vármegye alispánja, a később bárói címet nyert *Szelecky Márton* kapta – közelebről nem ismert szolgálatok fejében – ajándékba a várostól mint majortelket. Néhány évvel később a mai Ferenciek terén megvette a katonai élelmiszerraktár és hivatal épületét, és ebből kialakított palotájával szemben kezdte aztán egy évvel később építkezésbe a ferencesek, éppen *Szelezky* jelentős támogatásával. És itt kerültek elő a múzeumban pompázó reneszánsz kőfaragványok. S amelyek éppen nem a ferencesek vagy az általuk átadott kolostorszámban elhelyezett egyetemi könyvtár falaiban voltak, azok a közvetlen környék olyan épületeihez kapcsolódtak – egyikőjük már 1722-ből adatolva –, amelyek tulajdonosai *Szelezky*vel és családjával baráti-rokoni kapcsolatokat ápoltak.

A faragványok így alighanem az alispán által frissen birtokolt terület rommaradványaiából kerülhettek másodlagosan – az ébredő történeti és művészeti érdeklődés jeleként – Pest belvárosába.

Logikus lépés volt Buza Pétertől, hogy ezek után az Illés-kút közelében egykor állt kastély romjainak is megpróbált utánaézni, logikus volt a feltételezése is, hogy a még használható falmaradványokat Szeleczy beépíthette valamikor az 1720-as években emelt, emeletes – uralkodói vendéglátásra is alkalmasnak bizonyult – kastélyának alapozásába.

Az épület, amelyet az örökösöktől 1798-ban *Festetics Antal* vásárolt meg, majd alakított át klasszicista stílusban, 1848-ban telkével együtt a pesti egyetem tulajdonába került, hogy ott létesüljön az új botanikus kert. Azóta ennek irodaépülete a volt kastély, de igényes lépcsőháza, a kötetben is reprodukált falfestés-részletei már csak halvány visszényei egykori gazdagságának. Állapota egykori építetőire, mai használóira, az egyetemre és a botanikus kertre, és persze építéztörténeti értékére tekintettel is több mint méltatlan.

Buza Péter ennek a helyreállításra nagyon megérett épületnek a pincéjében kezdett vizsgálódni 2015–2016 folyamán, beszerezve a szükséges engedélyeket, és megnyerve szakmai támogatókat is. A tisztítások során és falátörések mögött a pince falainak többségétől eltérő technikájú, középkori jellegű kváderfalak részletei bukkantak elő.

A kutatómunka folytatása már komolyabb előkészületeket igényelne, nagyobb szabású régészeti feltárás, a helyreállításához is kapcsolódó falkutatás igazolhatja vagy cáfolhatja a feltevést, vajon a régi falak valóban Mátyás király épületének voltak-e részletei.

A terület töröktől való visszafoglalását követő időszakban azonban nem csupán Szeleczy Márton kapcsolódott Illés kútjának vidékéhez. Még 1695-ben *Csernovics Arzén* szerb pátriárka próbált – sikertelenül – lakóhelyhez jutni a bővíző forrás közelében, amely akkor már a Balkánról Magyarországra menekült rácok-szerbek kultuszhelyének számított – források hiányában csak találgatni lehet, hogy mióta. A 19. század közepére a hagyomány elvesztette jelentőségét, és csak a kút Buza Péter levezényelte újjászületésekor, 1991-ben újult meg, s tart ismét a mai napig. Akkor a forrás foglalatát és házáat a magyarországi szerb ortodox vezetők avatták fel és szentelték újjá, ahogy arról a kútház falán szerb szövegű emléktábla is megemlékezik.

A kút fölő a város 1780-ban fabódét állítottatott, 1783-ban pedig a közvetlen szomszédságában báró *Orczy Lőrinc* nyugalmazott tábornok vásárolt három majort, hogy néhány évvel később már fia, *László* építsen parkot a területen. Amikor elkészült vele, a várostól 1798-ban kibérelte Illés kútját is. Kerek, kupolás tetejű oszlopcarnokot álmódott fölő, építési engedélyt azonban nem kapott rá. A nem sokkal később emelt, klasszicista kútház évszámára Buza Péter bukkant rá 1991-ben, amikor a 20. századra nyomtalanul eltűnt, de már hat éve megtalált és többek között a KPVD SZ Vörös Meteor Természetbarát Egyesület vízalatti barlangkutatói segítségével fel is tárt forrás maradványainak megtisztítása befejeződött. A szépen falazott kút felső gyűrűjére 1799-es évszámot és az egyelőre sehonnan máshonnan nem ismert építő – *Franz Tröscher* – nevét vésték. Amikor a felirat előkerült, körülötte már lényegében készen állott a négyzetes alaprajzú, klasszicista kútház rekonstrukciója – az ásatás során a kút körül feltáruló alsó kvádorsorai hitelesítették egyetlen ismert ábrázolását, egy 1803-ban közzétett metszetet.

A szerteágazó, írott forrásokon és képi-térképi ábrázolásokon alapuló történeti nyomozás mellett a kútfeltárás állomásainak naplószerű bemutatása alkotja a gazdag képanyaggal közreadott kötetet. A fővárosi kiadó új sorozatában jelent meg, borítóját a „Titkos Budapest” sorozattal megpecsételt, barna irattartó alkotja.

A titkos dossziében a történeti igazságtétel jegyében feltárulnak Rákos mezeje, kastélyának s az Illés-kútnak évszázadai. ●

Buza Péter: Bandusia forrása. Századok ültenek el...

Budapest: Városháza Kiadó, 2016 (Titkos Budapest) 141 old. Ára: 1 970 Ft, megvásárolható a kiadónál, telefon: (06-1) 411-5098, kozarid@fszek.hu

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

BEKE MARI
77 MAGYAR NÉPI JÁTÉK

Corvina Kiadó

Beke Mari és a könyvben szereplő lelkes gyerekek segítségével megtudhatjuk, hogyan készül el a murisan riasztó busó maszktól a lebegő szalmaangyalon át az agyag tűzoltózenekarig vagy a karcolt

tökdudáig rengeteg játék. Mindegyiknek a technikája még abból a messzi-messzi korból származik, amikor a szülők és csemetéik nem a boltban vagy az interneten vették meg a játékokat, hanem ők maguk csinálták. Csatlakozz hozzájuk, és fedezd fel, milyen fantasztikus dolog a két kezünkkel alkotni, hiszen már az is játék!

Ára: 5 990 Ft

A KÖNYVFUGABOOKS AJÁNLATA
SALY NOÉMI (SZERK.)
A RÉGI PESTI VÁROSFAL
MENTÉN

Fekete Sas Kiadó

A pesti Belvárost határoló belső körút a Deák Ferenc utcától a Vármházig a várfal tövében húzódó vízesárok feltöltésével jött létre. A pompás jelenkori és archív fotókban bővelkedő könyv ezúttal is többféle szemszögből és több szerző segítségével mutatja be a város választott területét. A városház árnyékából száz év előtti jeles alakok tűnnek elő, számos kultúrhistoriai érdekesség és építéztörténeti adalék sorakozik fel, és láthatóvá válnak a legutóbbi évtizedek pozitív és negatív lenyomatai

Ára: 3 200 Ft

GELENCSÉR GÁBOR:
MAGYAR FILM 1.0

Holnap Kiadó

Könyvünkben a magyar film alkotóiról, meghatározó műfajairól és stílusairól olvashatunk az első magyarországi vetítéstől, vagyis 1896-tól a Saul fia 2016-os Oscar-díjáig. A 120 év történetét bemutató tíz fejezetben megismerhetjük az egyes korszakokat

alakító társadalmi folyamatokat, a filmgyártás intézményrendszerét, amelyek segítségével a kortárs magyar film értelmezése is könnyebbé válhat.

Ára: 3 500 Ft